

“Mükəmməl” və “yüksək” səviyyəyə uyğun nəticə göstərməyi ibtidai sinif tələfələrinin sayı 2 dəfə artıb

6000 iştirakçı ölkədə (tətbiq zonası) 340 mindən çox tələfə, 330 min valideyn, 16 min müəllim, 12 min məktəb, 12 məktəb və təxminən 180 sual. Bu tədqiqat Azərbaycanın da qatıldığı PIRLS-2016 Oxu bacarmı? üzrə beynəlxalq tədqiqatın nəticələrini göstərir.

Məlumat üçün qeyd edək ki, ibtidai təhsil səviyyəsinin sonunda tələfələrin oxu bacarmaları qiymətləndirən beynəlxalq tədqiqat proqramı olan PIRLS 2001-ci ildən başlayaraq hər beş ildən bir keçirilir. Azərbaycan bu proqrama ilk dəfə (2011-ci ildə) qoşulub və bu ölkəmizin ikinci iştirakçısıdır. Təsəvvür etmək üçün, təsadüfi seçim əsasında 170 ümumi təhsil məktəbi, 600 (6000-dən çox) tələfə, 340 müəllim və 6000-dən çox valideyn bu beynəlxalq tədqiqatda yer alıb. Azərbaycan özünəməxsus mövqeyi ilə seçilib. Keçmiş məktəblər mövqeyi ölkəmizə qazandıran PIRLS-2016 tədqiqatında iştirak edən 4-cü sinif tələfələrinin nəticələri.

Təsəvvür etmək üçün ortaq tapmağa xidmət edir

Təhsil Nazirliyinin Təhsilin inkişafı proqramları şöbəsinin müdiri Emin Məmmədovun sözlərinə görə, “Progress in International Reading Literacy Study” (PIRLS) Oxu bacarmı? üzrə beynəlxalq tədqiqatında Azərbaycanın bütün bölgələrində tələfələrin bəzi vəziyyətlərini yoxlamaq üçün seçilən tələfələrin iştirak etdiyi.

Tələfələrin kompüter proqram vasitəsilə təsadüfi seçim əsasında müəyyənləşdirilib. Bu seçim üsulu tələfələrin təsadüfi müəyyənləşdirildiyi özünü təsadüfən seçilməyib. Emin Məmmədov deyir ki, bu seçim üsulu düzgün nəticəni tapmağa xidmət edir. Odur ki, elan olunan nəticələr ölkəmizin ümumi göstəricisi haqqında təsəvvür yaradır. Ancaq bu tədqiqatın nəticələri də mütləq deyil, 5 faiz xəta payı olan məlumat xarakterlidir.

PIRLS bala

Tələfələrin inkişaf etməsi ölkələrin tələfələrinin qatıldığı bu qiymətləndirmə tədqiqatında ölkələrin üzrə ortaq bal 500 olaraq müəyyənləşdirilib.

PIRLS 300 balla 700 bal arasında dəyişir. Beynəlxalq tədqiqatın nəticələrini ifadə edərkən bu bal sistemində xüsusi yanaşma özünü təsəvvür etmək üçün Belçika, 500 bal 2001-ci ildə keçirilən tədqiqatın nəticələrində tələfələrin ortaq tələfələrin göstəricisidir. Yəni, 500 bal toplayan tələfələrin tədqiqatda iştirak etdikləri tələfələrin yarıdan çox, yarısdan az bal toplayıb.

Tədqiqat tələfələrin müxtəlif qruplara bölünür. 300 balda 400 bal qədər toplayanların nəticələri nəticə göstərməyib. Onların müəyyənləşdirilməsi çətin bilməyib. 400 balda 475 bal qədər tələfələrin bal sayıdır. PIRLS tədqiqatında 475-dən 550-yə qədər ortaq göstərici, 625-yə qədər yüksək və ondan yuxarı isə mükəmməl nəticə hesab olunur.

Bəs, bu səviyyələri nəyə ifadə edir? Aşağı səviyyəli tələfələrin bacarmaları, mükəmməl tələfələrin oxu bacarmı?nda üstünlüyünü göstərən meyarlar hansılardır?

Belçika, oxu qabiliyyətinin ölçülməsindən aşağıdan başlayaraq Belçika məlum olur ki, aşağı nəticə göstərən tələfələrin tələfələrin sadə faktlar bəzələri. Amma elmi mətnlərdən heç nə anlamır. Orta səviyyəli tələfələrin inkişafı mətnlərin bəzələri, onları arasındakı əlaqələri qurur. Ancaq qiymətləndirib onun nəticələrində hansı hansı

Ümumilikdə və inteqrasiya apara bilmir. Yüksək qabiliyyətli əgirdə gəlincə, mənə bəa düürə faktlar arasnda tətəq qura bilir, izahedici, inteqrasiyaedici məsəliləri bilir, amma mənə qiymətli ndirrkən, ona münasibət bildirrkən çətinlikləri ortaya çəxər. Mükəmməl qiymətli ndirilən bütün bacarıqlar üzrə nə yaxınəticə göstərnlərdir.

Maraqlıdır, bəs görən, mükəmməl rə çoxdur, yoxsa oxuduğundan heç nə anlamayanlar?

Faizli ifadə olunan rəqəmlərdən belə görünür ki, hərfi öyrənsədə, oxumaqda heç bir səviyyəyə çatmayanlar 4 faiz tətəkildir. Aşağı nəticə göstərnlər 15 faizdir. Orta səviyyəli 34, yüksək oxu bacarığınə malik uəaqlar 37, mükəmməl əgirdə isə 10 faizdir.

PIRLS 2016-da Azərbaycanın mövqeyi

Düüncü lərinizdən “Azərbaycan bu nəticəlilə neçənci yerdədir?” - tətəklində bir sual keçə bilər. E. m rullayev deyir ki, PIRLS tətəqatında bu məsələdə də fərqli yanaşma ortaya qoyulub. Yəni, tutaq ki, Azərbaycan onunla eyni nəticə göstərən ölkə ilə tamamilə fərqli sərəda yer ala bilər. PIRLS tətəqatında yüksək nəticə göstərən ölkəlilə Rusiya, Sinqapur, Honkonq, İrlandiya olub. Gürcüstan, Belçikanə təmsil olunduğu ikinci qrup ölkəlilə 472 balla Azərbaycan da çox yaxındır. Nisbətən aşağı qrupda yer alan ölkəlilə arasnda Avropa tətəfaqında təmsil olunan Maltanə, inkiəf etmi? Cənub Afrikanə belə adə çəkilir.

5 ildə nə dəyişib?

Bəs, Azərbaycan PIRLS-tə qoşulduqdan sonra nə dəyişib? Aparılan tətəqat göstərib ki, ümumilikdə 10 bal yaxınəlaşma var.

Azərbaycanın əgirdərin 2016-cı ildə oxu bacarıqlar 2011-ci ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 462 balda 472 bala yüksəlib və ya 10 bal artıb.

Sevindirici haldə ki, PIRLS-2011 tətəqatının nəticəlilə müqayisədə Azərbaycanın əgirdərin “mükəmməl” səviyyəyə daxil olan pay 0 faizdən 2016-cı ildə 2 faizə qədər artıb. “Yüksək” səviyyə üzrə isə əgirdərin nəticəliləri 2011-ci illə müqayisədə 9 faizdən 16 faizə yüksəlib. Başqa sözlə, ölkə üzrə son 5 ildə “mükəmməl” və “yüksək” səviyyəyə uyğun nəticə göstərmi? İbtidai sinif əgirdərinin say 2 dəfə artıb. Son tətəqatın nəticəlilərinə görə, itirakçə uəaqların hər 5 nəfərindən biri “yüksək” və ya “mükəmməl” nəticə göstərib. “Aşağı” səviyyəyə uyğun nəticə göstərmi? əgirdərin pay 37 faizdən 27 faizə enib və ya 10 faiz azalıb.

Maraqlı realqlar

Tətəqat Azərbaycan məktəblərində müəahidə olunan bəzi maraqlı faktlarə ortaya çəxər? Məsələn, tətəqatda itirak edən əgirdərin 53 faizi oqlan, 47 faizi qzlar olub. Sayca oqlanlar üstünlük tətəkilsədə, qzların ümumi nəticəsi oqlanlardan daha yüksəkdir. Belə ki, 479 bal qzların, 466 bal oqlanların göstəricisidir. Birinci PIRLS tətəqatında olduğu kimi, bu dəfədə qz əgirdərin oqlan əgirdərdən üstün nəticəlilə göstərib. E. m rullayevin sözlərinə görə, Azərbaycan bu tətəqatlara sədəcə qz əgirdərlə qatışayd, nəticəlilərimiz orta göstəriciyə uyğun gəlirdi: “Gördüyünüz kimi, oqlanlar orta göstəricidən 6 bal aşağı nəticə göstərib və bu, ölkənin ümumi nəticəsini aşağı salıb. 2011-ci ildə də oqlanlar 456, qzlar 470 bal toplayıb. Yaxınəticə ondan ibarətdir ki, həm qzlar, həm də oqlanların nəticəliləri yüksəlib”.

PIRLS mətnləri

Tədqiqatlar zamanı iştirakçılar ağır və ya qədim edilmiş mətnlərin informasiya xarakterli. Azərbaycanın mətnləri 2011-ci ildə 460 və 461 bal olub. Bu illərsəsi dəyişiklik informasiya xarakterli mətnlərdə müəhd edilmiş. "Statistik cəhətdən həqiqiyyəti dəyişiklik" hesab olunan həmin rəqəmlər 17 bal yaxşılaşma olduunu göstərməkdədir. Mətnlərdə isə cüzi yaxşılaşma var.

Nəticələr nə təsir edir?

Nəticələr təsirinə amilləri bilmək nəticələri dəyərk baxmaqndan çox önəmlidir. Gələn görək nəticələr nə təsir edir? E. Mrullayev hesab edir ki, təsirinə amilləri öyrənmək nəticələri daha tez dəyərk olar: "Elə deyilə var ki, biz onu qəsa müddətdə dəyərk bilmərik. Məsələn, anaların təhsili. Tutaq ki, indiməktəbdə təhsil alan qızlar təxminən 30-40-cü illərdəki PIRLS nəticələrini təsirinə amillərdir. Ancaq qəsa müddətdə təsirinə yini düündüyümüz bəzi tədbirləri həyata keçirmirik. Məsələn, 2011 və 2016-cü illər tədqiqatları arasında bir kampaniya həyata keçirilib. 2014-cü ildən başlayaraq bütün bölgələrdə ən böyük seçilmək, 2000 məktəbi hətədən oxu kampaniyası keçirilib".

Evdəki resurslar təsirinə amillərində sadəcə biridir. Ağır evində oxuması üçün ayrılacaq oturma yeri varmı? Evdəki kitabların o cümlədən uşaqların sayı, kifayət qədərdir. Kompüter və internet, həmçinin televizor varmı? Sadalananların olub-olmamasından asılı olaraq, ağır göstəriciləri fərqlənir.

PIRLS-də iştirak edənlərin bütün uşaqlar arasında evdə resurs sayı az olan uşaqların faiz təkildir. Ancaq Azərbaycan uşaqların 24 faizinin evdə rəitə mövcud təkilə uyğun gəlir.

Resurs səviyyəsi orta göstəriciləri yaxşılaşdırmaqla 73 faizdir və Azərbaycanda ailələr övladları üçün daha çox bu səviyyəni təmin edə bilir. Evdə resursu çox olan cəmi 2 faiz təkildir, amma onların nəticələrini sayları az olduu üçün ölçməyə mümkün olmur.

E. Mrullayev tədqiqatın birmənalı olaraq təsirinə etdiyi reallıq belə ifadə edib: "Resurs səviyyəsi aza olan bütün ölkələrin nəticələri aza dər".

Uşaqların düzgün yetimləməsinə onlara ayrılan zaman çox önəmlidir. Bu amil tədqiqatda da özünü göstərib. Məktəb yaşına çatmayan evdə uşaqlar kitab oxuyan, axşam nağılları danışan olubmu? Uşaqlar qoşulub evdə oyun oynayan varmı?

Bu suallara verilən cavablardan belə aydın olur ki, dünyada 3 faiz təkildən istifadə vaxt keçirməyən ailələr ölkəmizdə 5 faizdir.

Nəticələr təsirinə əsas amillərdən biri də valideynin məktəbə münasib təkilə ölçülür. Tədqiqatda qatılan valideynlərin 5 faizi məktəbdən razı deyil, 30 faiz bir az, 65 faiz isə çox razıdır. Azərbaycanda məktəbdən razı qalmayanların nisbətən az - 3 faiz təkildir.

Bəs, uşaqların məktəbə bələyənə qədər vaxtın harada keçirib, evdə məktəbə qədər təhsil müəssisələrində göndərilən əzəllər məktəb yaşına çatmadan əzəllərindən ciddi fərqlənir. Bunu sübut edənlər qəbaxıq. 2016-cü ildə məktəbə qədər təhsil alanların 46 faiz təkildir. 54 faiz məktəbə tam təcrübə siz gəlib. Tədqiqatın ümumi iştirakçılarının cəmi 11 faizi məktəbə hazırlıq keçmədən gəlib. Məktəbə qədər təhsilin nə qədər vacib olduu ağır və ya qədimlərin bilik və bacarıq səviyyəsi ölçülərkdə daha çox nəzərə çarpır. 1 il, hətə daha az məktəbə qədər təhsil müəssisələrində mütəul olan uşaqlar heç getməyənlərdən 18 bal yuxarı nəticə göstərib. Heç getməyənlərin 54 faiz təkildə etdiyini nəzərə alsaq, bunun beynəlxalq tədqiqatda ölkə olaraq nəticələrində nə qədər təsirinə etdiyini, aza?

sald???n? gör? bil?rik.

M?kt?bin sosial-iqtisadi mühiti d? ?agirdl?rinin ümumi n?tic?l?rin? t?sir ed?n amill?rd?n biri kimi t?dqıqat cobyektin? çevrilib.M?kt?bd? oxuyan? ?agirdl?rin ümumi iqtisadi-sosial v?ziyy?ti-ara?d?r?lark?n b?lli olub ki, i?tirakç? ölk?l?aras?nda m?kt?bd? imkanlar? daha az olan? ?agirdl?rin oxudu?u m?kt?bl?r 229 faiz t??kil edir. Orta s?viyy?li m?kt?bl?r 33 faizdir.M?kt?bl?rin 38 faizind? ?agirdl?rin sosial-iqtisadi v?ziyy?ti daha yax??d?r. T?hlill?r göst?rir ki, iqtisadi c?h?td?n daha yax?? m?kt?bl?r daha yax?? n?tic? göst?rir.

Az?rbaycanda m?kt?bl?r t?hlük?sizdir

PIRLS t?dqıqat?nda ara?d?r?lan amill?rd?n biri d? t?hlük?sizlikdir. T?dqıqat i?tirakç?s? olan m?kt?bl?rd?n 3 faizi t?hlük?li v? intizams?z kimi d?y?r?l?ndirilib. Qeyd ed?k ki, o?urluq, hücum, cinay?t hadis?si v? s. kimi faktlar?n tez-tez qeyd? al?nd??? m?kt?bl?r t?hlük?li kimi qiym?t?l?ndirilir. Az?rbaycanda bel? m?kt?bl?rin c?mi 1 faiz t??kil etdiyi ortaya ç?x?b. Orta s?viyy?d? qiym?t?l?ndiril?n m?kt?bl?rimiz 16 faiz t??kil edib. PIRLS i?tirakç?s? olan dövl?tl?r üzr? orta s?viyy?li m?kt?bl?rin ümumi göst?ricisi 35 faizdir. Az?rbaycan m?kt?bl?rinin çoxu t?hlük?sizdir.

?agirdl?rin özl?rini m?kt?b? aid hiss edib-etm?m?si onlar?n t?hsild?ki u?urlar?nda çox ön?mlidir. Az?rbaycanl? m?kt?blil?rin böyük ?ks?riyy?ti m?kt?b? h?v?sl? g?lir. M?kt?blil?rin 55 faizi h?mi?? d?rs? g?lir. ?agirdl?rin 24 faizi ayda bir d?f?, 6 faizi 2 h?ft?d? bir d?f?, 15 faizi is? h?ft?d? bir d?f? v? çox d?rs burax?b.

Az?rbaycanda h?ft?d?, yaxud 2 h?ft?d? bir d?f? d?rs? g?lm?y?n ?agirdl?rl? günd?lik d?rs? g?l?n ?agirdl?rin göst?ricil?ri aras?nda 40 bala q?d?r f?rq var. T?dqıqata c?lb olunan az?rbaycanl? ?agirdl?rin 88 faizi özünü m?kt?b? ba?l? hiss edir. Bu, ümumi PIRLS orta göst?ricisind?n yuxar?d?r.

Ba?qa? ?agird yolda?lar? t?r?find?n heç vaxt m?nfi münasib?t görm?y?n m?kt?blil?rin ümumi göst?ricisi 57, Az?rbaycanda is? 72 faiz t??kil edib. H?r ay ?agird yolda?lardan m?nfi münasib?t gör?nl?r 29, Az?rbaycanda is? 20 faiz faizdir. H?r h?ft? pis münasib?tli qar??la?anlar is? c?mi 8 faiz t??kil edib. Ümumilikd? 28 faiz ?agird aras?nda münasib?t?rin yax??la?mas? mü?ahid? olunub.

Beyn?lxalq t?dqıqatlar v? h?d?f?l?r

PIRLS t?dqıqat?na qo?ulan h?r ölk?nin ayr? m?qs?di var. B?zil?ri orta s?viyy?ni h?d?f götürür, b?zil?ri a?a?? n?tic? göst?r?n ?agirdl?rinin say?n? azaltmaq ist?yir.

Az?rbaycan da PIRLS, TIMSS (Riyaziyyat v? T?bi? Elml?ri üzr? Beyn?lxalq Qiym?t?l?ndirm? Proqram?) v? PISA (Beyn?lxalq ?agird Qiym?t?l?ndirm?si Proqram?) beyn?lxalq qiym?t?l?ndirm? t?dqıqatlar?nda i?tirak edir. Beyn?lxalq qiym?t?l?ndirm? proqramlar? t?hsilin keyfiyy?tinin qiym?t?l?ndirm?si funksiyas?n yerin? yetirm?kl? ölk?d? t?hsil prosesi haqq?nda m?lumat?ld? etm?y?, h?lli t?l?b olunan h?mjyy?tli probleml?ri ara?d?rma?n n?tic?l?rin beyn?lxalq t?crüb? il? müqayis?sini imkan yarad?r. T?hsil naziri v?zif?l?rini müv?qq?ti icra ed?n nazir müavini Ceyhun Bay Bayramov Az?rbaycan?n da h?d?finin m?hz bu oldu?unu deyib: "Bel? t?dqıqatlara güclü iqtisadiyyata v? t?hsil ?n?n?l?rin? sahib olan ölk?l?r qat?l?r. Bu prizmadan yana?? b? göst?ricil?rimizi linki?af etmi? ölk?l?rin s?viyy?si il? müqayis? etm?k ölk? t?hsilinin linki?af na t?kan ver?c?k? N?tic?l?r aras?ndak? f?rqin böyüklüyün? baxmayaraq, beyn?lxalq t?dqıqatlar a?qo?ulmaq t??bbüs olaraq t?qqdir?layıqdir v? ?mütl?q davam etdirilm?lidir. ?agirdl?rin göst?ricil?rinin artmas?, birinci t?dqıqatla müqayis?d? ?ld? etdiyimiz ir?ill?m? d? bunu t?sdiq edir. Bu, istiqam?timizin do?ru oldu?unun bir göst?ricisidir".

?ki t?dqiqaat?n n?tic?si t?hsil proqramlar?ndak? f?rqin g?st?ricisidir

C.Bayramov: C.Bayramov bu t?dqiqaat?n n?tic?si haqqında Azərbaycanın güclü və inkişaf etdiyini müəyyən etməkdə baxımdan deyil, həm də 2008-ci ildə tətbiq edilən yeni təhsil proqramından ondan əvvəlki təhsil proqramı ilə müqayisə etmək imkanını verməsinə baxımdan da qiymətləndirib: "Bundan əvvəlki tədqiqatda 2007-ci ildə nəzərdə tutulan təhsilin məzmununu təkmilləşdirmək üçün həmin nəticələrdə ciddi diqqət yetirilməyib. Təhsilin məzmunu beynəlxalq tədqiqatların nəticələrinə əsasən iştirak etməli, vacib dəyişikliklərə klif edilməlidir. Nəticələrdə, onlara təsir edən bəzi əsas amillər nəzərə salınmalıdır. 2021-ci ildə keçiriləcək növbəti tədqiqatda 2011-ci ildə dünyaya gələn 2017-ci ildə nəzərdə tutulan uşaqlar iştirak etməli. Sevindiricidir ki, bu il nəzərdə tutulan tədqiqatda kifayət qədər geniş vüsət əldə ediləcək. Həmin tədqiqatda iştirak edənlərin 55 faizi nəzərdə tutulan keçmiş məktəblərin arasından seçilmişdir. Bu da o deməkdir ki, 2016-cı ildə iştirak edənlərin müqayisədə onların arasındakı 70-80 faiz fərq olacaq və bu, nəticələrimizə müsbət təsir edəcək".

Təhsilin məzmununu təkmilləşdirəcək

C.Bayramov təhsilin məzmununu təkmilləşdirmək məqsədilə hazırlanan ehtiyat dərslikli məqsətlərinə diqqətə toxunub: "Təhsil Nazirliyinin sifarişilə Təhsil İnstitutu tərəfindən yeni ehtiyat dərslik konsepsiyası nəzərdə tutularaq ibtidai sinif dərslikli təhsil hazırlanması istiqamətində işlər aparılır. Beynəlxalq tədqiqatların nəticələrinə, ölçü meyarlarına əsasən məzmunun konsepsiyası hazırlanan zaman nəzərə alınmalıdır. Hesab edirik ki, PIRLS və TIMSS beynəlxalq tədqiqatlarında nəzərdə tutulan meyarlar yeni dərslik konsepsiyasında əksini tapacaq".

Validələri üçün də tövsiyə olacaq

Vacib amillərdən biri kimi valideynlərin təhsil prosesinə qatılmasını qeyd edən C.Bayramov bildirib ki, onlar üçün də vətəndaş hazırlanacaq: "Yeniliklərdən biri odur ki, hər bir sinif üçün dərslik hazırlanan zaman müəllim üçün metodik vəsait də çap olunurdu. Bundan sonra valideyn üçün də belə vətəndaş olacaq. Yeni ehtiyat dərslik modelində müəllimlərin yanaşı valideynlər üçün də tövsiyə xarakterli metodik vəsaitin hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. Valideynlərin uşaqlarını hansı istiqamətdə təhsilləndirmələri onların yardım etməsinə əlavə təsirli təhsil siyasəti üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamətdə artıq işlərə başlanılıb".

Beynəlxalq tədqiqatlarda iştirak davam edirik

Səradə PISA-2018 və TIMSS-2019 tədqiqatları var. Daha sonra yenə PIRLS. Artıq 2021-ci ildə keçiriləcək növbəti PIRLS tədqiqatının hazırlanması başlanılıb.

Necə deyirlər, hədəf bəlli, istiqamət doğrudur, gözləntilər ümidvericidir!